

Dag natuurvrienden,

Dit jaar moet het ervan gaan komen: de uitwerking van de Rijksnatuurvisie 2014. Kabinet Rutte-2 maakte een erg globaal concept zonder echte keuzes binnen de onder kabinet Rutte-1 uitgewerkte kaders met ruimte voor een meest neoliberale invulling.

De Federatie Particulier Grondbezit lijkt alle ruimte te hebben gekregen om hun visie vorm te geven. Inmiddels blijkt het voldoende compleet om de uitwerking van het nationale natuurbeleid meest liberaal vorm te geven. Inzake natuurkwaliteiten wordt alleen soms benadrukt dat verdienmodellen goed samengaan met Natura 2000-doelen:

- Op welke manier kunnen eigenaren en beheerders geld verdienen met natuur?
- Of besparen op de kosten?
- Het digitale Dossier Verdienmodellen van de Federatie Particulier Grondbezit
  - biedt een uniek en inspirerend totaaloverzicht van
  - honderden thematisch gesorteerde mogelijkheden en tips.

Voor zo'n neoliberale visie is "Ondernemend Natuurbeheer" de hoofdlijn:

- De informatie is gebaseerd op het boek 'Ondernemen met Natuur'

Ondernemend natuurbeheer zorgt voor hernieuwde aandacht voor het oogsten van producten uit de natuur

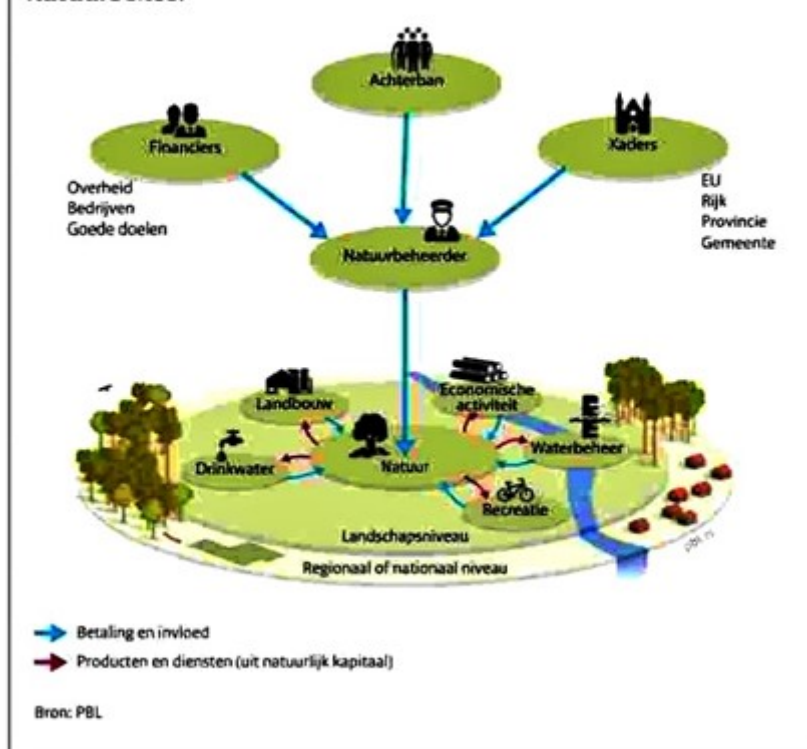
Figuur 1: Denkmodel Natuurlijk Kapitaal Nederland

Bron: PBL, gebaseerd op gedachtegoed TEEB

www.pbl.nl

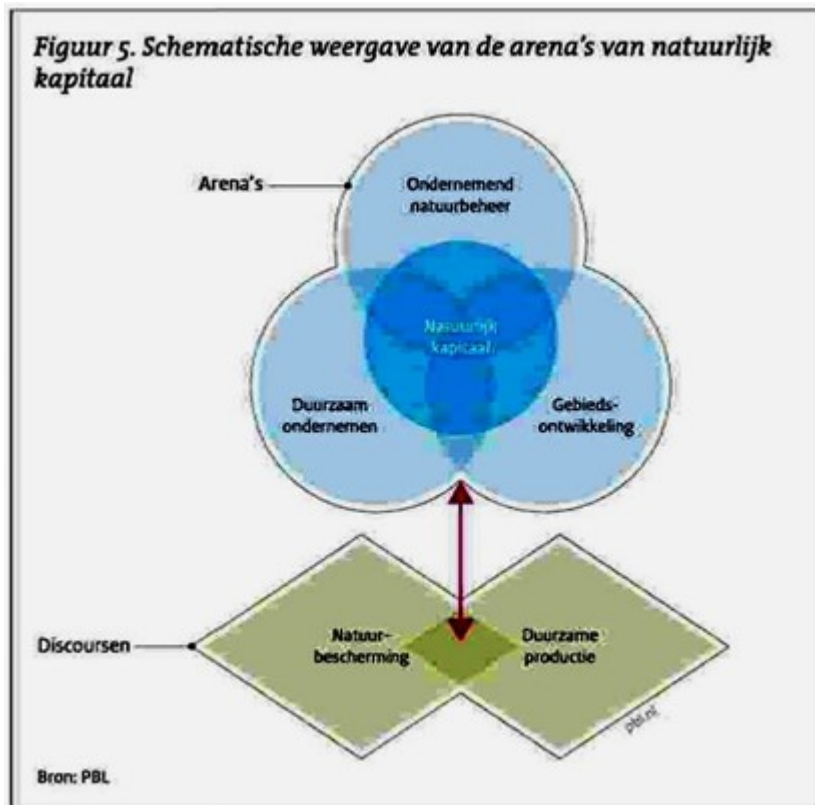
Figuur 3. Schematische weergave van de arena 'ondernemend natuurbeheer'

Bron: PBL

- van auteur Hans Kamerbeek,
- dat eind 2015 mede door de FPG werd uitgegeven.
- Thema voor thema is de schat aan informatie uit het boek geactualiseerd
  - en gedigitaliseerd om deze voor iedereen vindbaar en toegankelijk te maken.
- Dat proces is nu voltooid.

Via niet minder dan 17 onderdelen wordt wat natuur genoemd wordt op de inhalige mens afgestemd:

- In totaal bestaat het Dossier Verdienmodellen uit zeventien categorieën,
  - van 'Productie' tot 'Publiekstrekking' of 'Fondsen'.
- Ook kunt u twaalf interviews teruglezen met mensen
  - die in de praktijk inkomsten proberen te genereren voor natuur en landschap,
    - waarvan een deel niet eerder in het boek verscheen.

De buitensporige natuurbezuinigingen van kabinet Rutte-1 geven alle reden voor de neoliberale aanpak, die binnen de eigen organisatie nog bezinning vraagt:

- De subsidies van de overheid voor het beheer van natuur en landschap
  - zijn sterk teruggelopen.
- Dat vraagt van eigenaren van natuurgrond,
  - zoals landgoedeigenaren en natuurorganisaties,
  - om meer eigen inkomsten te genereren.
- Dat vraagt om creativiteit.
- Hoewel dé oplossing niet bestaat
  - (kansen verschillen per gebied en situatie)
  - bevat het Dossier Verdienmodellen
    - een indrukwekkende hoeveelheid praktische voorbeelden en inspiratie.
- De FPG bezint zich op een vervolgproject rond verdienmodellen in de natuur.

FPG Dossier Verdienmodellen

- Natuurbeheerders leveren een belangrijke bijdrage aan Nederland.
- Denk aan de instandhouding van
  - ons mooie cultuurhistorische landschap,
  - het bevorderen van de biodiversiteit
  - en het bieden van recreatiemogelijkheden.

- Iedereen heeft hier baat bij.
- Maar grondeigenaren hebben daar wel een gezonde financiële basis voor nodig,
  - zeker nu de overheidssubsidies teruglopen.
- Het boek ‘Ondernemen met natuur’ van Hans Kamerbeek bevat
  - maar liefst 350 verdienmodellen, besparingen en tips.
- Allemaal verzameld uit de praktijk van het natuurbeheer.
- Op deze plek publiceert de FPG de komende maanden digitaal al deze ideeën, thema voor thema.
- Met de ‘digitale database’ wordt de schat aan informatie uit het boek
  - uitgebreid en geactualiseerd,
    - maar ook voor iedereen vindbaar en toegankelijk.
- Zo willen we praktische inspiratie bieden aan
  - al die grondeigenaren, natuurbeheerders en beleidsmakers
    - die zoeken naar duurzame financiering van natuur en landschap.

Informerend is de **Geschiedenis van het natuurbezit**, die integraal aan dit bericht is toegevoegd. Een goed overzicht van de denkrichtingen geeft de opsommingen van de 17 onderdelen:

Thema 1: Productie

- Natuur en landschap leveren allerlei producten en diensten, vaak na inzet van arbeid en kapitaal.
- De producten lopen uiteen van hout en biomassa tot wild, vruchten, paddenstoelen en kruiden.
- Maar ook delfstoffen als klei, zand en grind.
- Net als het vastleggen van broeikasgassen.
- Het aantal verdienmodellen met biomassa groeit de laatste jaren heel snel.
- Daarom volgen die in een apart hoofdstuk.

1. Delfstoffen
2. Landbouwpacht
3. Jacht
4. Wild en natuurvlees
5. Landgoed- en streekproducten
6. Oogst uit bos en boomgaard
7. Kookcursussen, recepten met wilde producten
8. Nog meer uit de natuur
9. Interview: Marjanke Hoogstra
10. Interview: Hein van Beuningen

Thema 2: Biomassa

- Productie en verwerking van biomassa maken snelle ontwikkelingen door.
- Landbouw en natuur gaan het grootste deel van de groene grondstoffen leveren
  - voor de productie van materialen, medicijnen, chemicaliën, transportbrandstoffen, warmte en elektriciteit, samen de biobased economy genoemd.
- De verwachting is dat de komende jaren de vraag naar biomassa groter is dan het aanbod.
- Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de op dit moment bekende mogelijkheden en initiatieven.

1. Inleiding Biomassa
2. Energie
3. Gras
4. Elektriciteit uit moeras

5. Nog meer biobased economy

Thema 3: Maatschappelijke producten & diensten

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) werkt de betekenis van natuur en economie verder uit onder de noemer 'Natuurlijk Kapitaal'.

1. Ecosysteemdiensten
2. Natuurbegraven & strooivelden (special)
3. Interview Caroline en Floris van der Lande

Thema 4: Boeren beheren natuur en landschap

Hoe ver de tweedeling al is gevorderd, schetst de verkenning uit januari 2014 van het Landbouw-Economisch Instituut (LEI): 17% van de Nederlandse bedrijven heeft 55% van de productie in handen. Het LEI verwacht verdere concentratie van de hoogproductieve landbouw op een steeds kleiner aantal bedrijven met steeds meer grond. Natuurvriendelijke landbouw kent vele vormen, zoals in dit hoofdstuk te lezen is.

1. Inleiding
2. Boeren beheren natuurgebieden
3. Boeren voor Natuur
4. Agrarisch natuurbeheer, natuurinclusieve landbouw, voedselbossen en meer
5. Interview: Albert graaf Schimmelpenninck

Thema 5: Gebiedsaanpak

Hieronder staan de verdienmodellen die natuureigenaren niet individueel kunnen aanpakken, maar wel met anderen samen. Dat gaat het best als overheden een faciliterende rol spelen

1. Compensatienatuur
2. Innovaties
3. Burgerinitiatieven
4. Samenwerking
5. Overige initiatieven

Thema 6: Gezondheid

Het aantal onderzoeken waaruit de gezonde invloed van groen blijkt, stijgt gestaag. Maar het gaat nog steeds om statistische verbanden.

1. Natuur en gezondheid in cijfers
2. Ziekenhuizen in het groen
3. Zorgboerderijen, zorglandgoederen, zorghoutvesterijen
4. Patiënten als natuurbeheerders
5. Meer voorbeelden van zorg en groen
6. Interview: Meta Daniëls

Thema 7: Schenkingen

Per jaar schenken Nederlanders rond €6 miljard aan goede doelen. Dat is het traceerbare deel. In werkelijkheid ligt het bedrag aan giften waarschijnlijk twee keer zo hoog

1. Inleiding Schenkingen
2. Giften van ondernemers
3. Recreanten, donaties

- Via internet, sociale media en meer

Thema 8: Fondsen

Landschapsfondsen en, breder, streekfondsen spelen een groeiende rol. Streekfondsen steunen projecten die het karakter van de streek versterken, het aantal bezoekers vergroten en daarmee de inkomsten uit toerisme en recreatie.

- Inleiding Fondsen
- Streekrekeningen
- Andere fondsen
- Sparen en beleggen
- Interview: Jean-Paul Schaaïj (Nationaal Groenfonds)

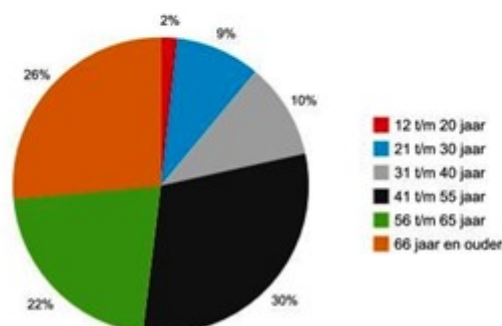
Thema 9: Sponsoring en co-branding

Natuurorganisaties vrezen verlies van de eigen identiteit als zij zich verbinden met een bedrijf. Toch zit er toekomst in wederkerige relaties. Dit thema toont de diversiteit aan mogelijkheden.

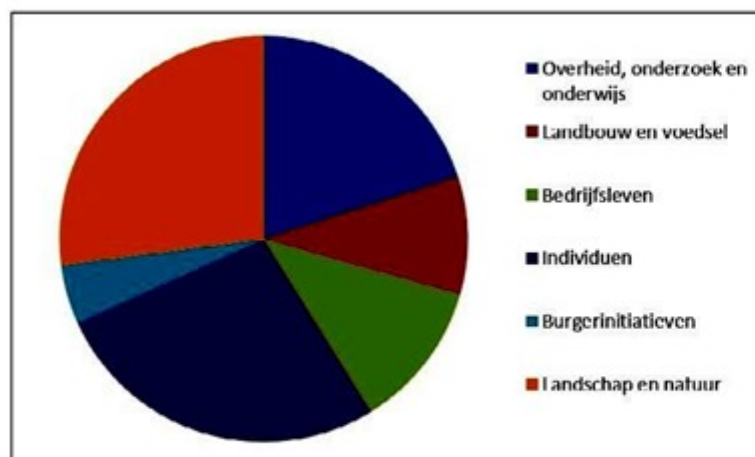
- Inleiding sponsoring en co-branding
- Sponsoring
- Crowdfunding
- Co-branding
- Affiliate marketing

Leeftijd

Antwoord	Aantal	%	Cumulatief
12 t/m 20 jaar	19	1,8 %	1,8 %
21 t/m 30 jaar	100	9,3 %	11,0 %
31 t/m 40 jaar	113	10,5 %	21,5 %
41 t/m 55 jaar	328	30,4 %	51,9 %
56 t/m 65 jaar	233	21,6 %	73,6 %
66 jaar en ouder	285	26,4 %	100,0 %
Totaal	1078	100,0 %	

De achtergronden van de reacties zijn door de oogharen heen in te delen in een aantal categorieën (zie figuur).

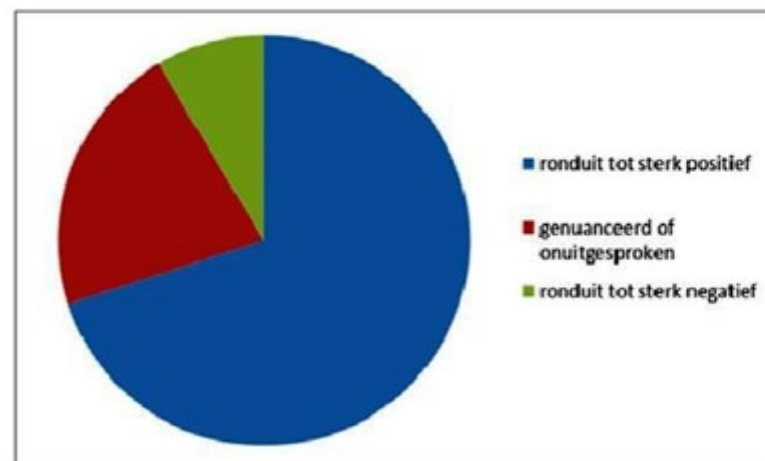

Figuur 2 Herkomst van de reacties

Hieronder gaan we in de op inhoud van de reacties, onderverdeeld naar deze zes gehanteerde categorieën.

Schets van binnengekomen reacties

Over het algemeen geven de reacties het beeld dat er positief gedacht wordt over de nieuwe kijk op de natuur die het rijk schets in de Rijksnatuurvisie, en dat er draagvlak is voor de zienswijze.

Figuur 1 Aard van de reacties (exclusief reacties die niet expliciet ingingen op de natuurvisie)

6. Teamcoaching

Thema 10: Recreatie en sport

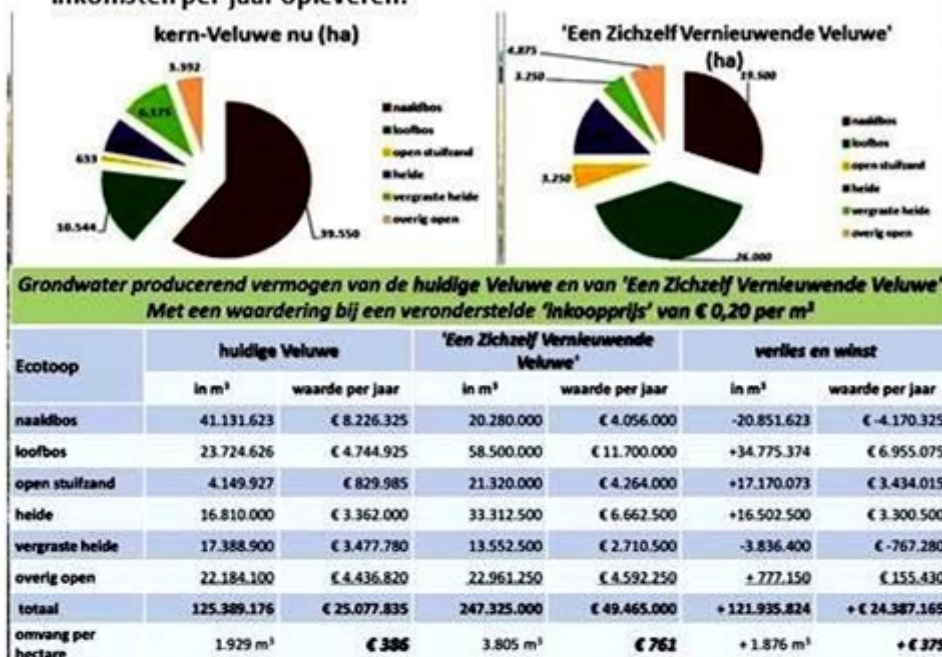
- Natuur is waarschijnlijk de grootste attractie van Nederland.
- Sommige natuurgebieden trekken

Hoe waardeer je 'Natuurlijk Kapitaal'? Misschien belangrijker is: hoe waardeer je de pogingen 'Natuurlijk Kapitaal' te berekenen? En als je dan bedragen hebt uitgerekend, wat zeggen die bedragen dan uiteindelijk? Want hoe je het ook wendt of keert, we hebben maar één Aarde en daarmee zullen we het moeten doen. Mijn conclusie is duidelijk: de natuur op onze Aarde is onbetaalbaar. Laten we er dus maar heel zuinig op zijn.

George Monbiot zegt over de pogingen de natuur te monetariseren: *"These figures, ladies and gentlemen, are marmelade. They are finally shredded, boiled to a pulp, heavily sweetened ... and still indigestible. In other words they are total gibberish."*

[Uit: George Monbiot, Put a price on nature? We must stop this neoliberal road to ruin.]

- Omgerekend naar de opbrengst van de Belasting op Leidingwater (BOL) 2017 à 33,5 eurocent/m³ verdient natuur al snel zo'n € 645 per hectare per jaar.
- Geen andere maatschappelijke functie heeft zo'n hoge waarde.
- Met meer natuurlijke vegetatie verdubbelt die zelfs op de Veluwe.
- De huidige Veluwe 'produceert' via de BOL ruim € 42 miljoen per jaar.
- Meest natuurlijk begroeide Veluwe kan bijna € 83 miljoen aan BOL-inkomsten per jaar opleveren.

- Natuur en drinkwaterwinning kunnen prima samengaan en bieden perspectief als geen van de andere verdienmodellen.
- Met 20 cent/m³ van de BOL-belasting kan natuur van zichzelf zijn.
- Eigenaren naar natuurprestaties belonen kan ze al snel een prima rendement bieden.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ONDERSTEUNEN FEITELIJKE SITUATIE, EXPLOITATIE, INSPANNINGEN EN PROJECTEN ← van							
OUDE REGELING	100%	85%	70%	55%	40%	15%	0%
€ 90 VERGOEDING OPENSTELLING							
€ 90 HOUTOPBRENGESTEN							
€ 50 JACHTPACHT							
€ 40 PROJECT ONDERSTEUNING							
INSPANNINGEN ←							
→ RESULTATEN							
VOGELRICHTLIJN € 45							
HABITATRICHTLIJN € 45							
VOLDOENDE FAUNA € 45							
30% OPEN TERREIN / KWR € 45							
< 30% NAALDHOUT e.d./ KWR € 45							
ZICHTBARE +WERKZAME FAUNA € 45							
NIEUWE REGELING	0%	15%	30%	50%	70%	85%	100%
naar → BELONEN NAAR NATUURPRESTATIES							

- honderdduizenden of zelfs meer dan twee miljoen bezoekers per jaar.
- Dat leidt tot discussies over de gevolgen voor de natuurkwaliteit.
- Maar recreatie blijkt vaak goed mogelijk,
  - zelfs in of nabij de meest beschermde natuur, namelijk Natura 2000-gebieden.
- De voorbeelden in dit thema laten zien hoe recreatie en sport ten goede komen aan natuur en landschap.

1. Inleiding recreatie en sport
2. Buiten bewegen en sport
3. Gidsen en routes
4. Evenementen
5. Groene recreatie
6. Meer groene recreatie

Thema 11: Jeugd

Natuur en landschap spelen een groeiende rol in buitenschoolse opvang, basisscholen, voortgezet onderwijs, jongerenkampen, educatie, internationale scholen en opleidingen voor ondernemers. Aandacht voor de jeugd is begrijpelijk, terecht en levert geldstromen op richting natuur en landschap.

1. Met kinderen de natuur in
2. Maatschappelijke stages
3. Meerdaagse kampen
4. Hoger onderwijs, groen ondernemerschap
5. Educatie, opleidingen, cursussen en meer

Thema 12: Publiekstrekkers

Voorzieningen zoals een theehuis, een restaurant, camping en bed & breakfast kunnen natuurbezoek voor recreanten aantrekkelijk maken en hen er toe verleiden geld uit te geven. Maar natuurterreineigenaren profiteren nauwelijks van horeca en grote evenementen, tenzij ze de horeca zelf exploiteren, of er huur of erfpacht van ontvangen.

1. Publiekstrekkers en horeca
2. Horeca investeert in natuur
3. Bezoekerscentra
4. Wat er nog meer kan
5. Interview Frans baron van Verschuer

Thema 13: Huizen en ander rood

- Woningen en kantoren leveren bij erfpacht en verhuur geld op voor natuurbeheer.
- Paradoxaal genoeg vertegenwoordigt niet-bouwen ook waarde.
- Met groengaranties kan de grondeigenaar profiteren van omwonenden
  - die bijdragen aan het in stand houden van het aangrenzende bos.

1. Inleiding Huizen en ander rood
2. Recreatiewoningen
3. Nieuwe landgoederen
4. Erfpacht, huur en timesharing
5. Wellness en meer
6. Interview: Jos Teeuwisse (stichting Huis te Manpad)

Thema 14: Wat er nog meer gebeurt

Creativiteit borrelt ook op bij de terreinbeherende organisaties, die de tweede helft van de vorige eeuw veel landgoederen kochten waarvoor de particuliere eigenaren geen toekomst meer zagen. Na dertien

thema's vol verdienmodellen, kostenbesparingen en tips zijn er nog meer economische dragers, die niet goed in één van de voorgaande categorieën passen. Die krijgen hier de aandacht.

1. Inleiding Wat er nog meer gebeurt
2. Combinatie van functies
3. Aandelen, obligaties
4. Ondernemers
5. Overige

Thema 15: Kostenbesparingen

1. Vrijwilligers
2. Beheerkosten
3. Samenwerking
4. Overige besparingen Interview: Age Fennema (Middachten)

Thema 16: Wat overheden kunnen doen zonder subsidie

1. Algemeen
2. Rijk
3. Provincies
4. Gemeenten
5. Interview: Charlotte Rauwenhoff (Landgoed Tongeren)
6. Interview: Marc van den Tweel (Natuurmonumenten)

Thema 17: wat overheden kunnen doen mét subsidie

Zo blijkt uit Amerikaans onderzoek dat natuurreservaten en wildgebieden de werkgelegenheid, lokale economie en inkomensontwikkeling bevorderen. In dit laatste thema aandacht voor subsidies in de groene sector.

1. Algemeen
2. Rijkssteun
3. Provinciale steun
4. Gemeentelijke steun
5. Andere overheden
6. Positie buitenlui versterken

FPG Dossier Verdienmodellen - <https://www.grondbezit.nl/verdienmodellen.html>

DOSSIER VERDIENMODELLEN – tijdlijn: <https://www.grondbezit.nl/tijdlijn-natuurbezit-2750-bc-tot-nu.html>

Het kabinet Rutte-1 [VVD/CDA/PVV] is terugkijkend het meest bepalende kabinet voor decennium gebleven. De PVV stemde wel in maar haakte af uit – terecht – vrees voor zelfvernietiging. Op volgende coalitiepartners slikken [*soms als 'meloen doorslikken' betiteld*] de coalitievoorwaarden van de VVD [*steeds met ook door het CDA gesteunde accenten*]. De PvdA onderging inmiddels de afstraffing van de kiezers voor hun gewillig buigen voor de neoliberale voorwaarden. Manmoedig zetten D66 en ChristenUnie zich in binnen het gareel van neoliberale belangen.

Veelzeggend is dat de verantwoording van de inspraak op de Rijksnatuurvisie 2014 alleen via rapportage over kenmerken van de insprekers plaatsvond.

Helaas kreeg mijn visie op een beloning van natuurbeheerders naar hun natuurprestaties (nog) geen inhoudelijke beoordeling.

Voor het vervolg is het wachten op de inhoudelijke beoordeling van het Planbureau voor de Leefomgeving die dit jaar wordt gerapporteerd.

Met vriendelijke groet,

Marcel Vossestein

Dossier Verdienmodellen natuur compleet

Op welke manier kunnen eigenaren en beheerders geld verdienen met natuur? Of besparen op de kosten? Het digitale Dossier Verdienmodellen van de Federatie Particulier Grondbezit biedt een uniek en inspirerend totaaloverzicht van honderden thematisch gesorteerde mogelijkheden en tips.

De informatie is gebaseerd op het boek 'Ondernemen met Natuur' van auteur Hans Kamerbeek, dat eind 2015 mede door de FPG werd uitgegeven. Thema voor thema is de schat aan informatie uit het boek geactualiseerd en gedigitaliseerd om deze voor iedereen vindbaar en toegankelijk te maken. Dat proces is nu voltooid.

Zeventien thema's

In totaal bestaat het Dossier Verdienmodellen uit zeventien categorieën, van 'Productie' tot 'Publiekstrekking' of 'Fondsen'. Ook kunt u twaalf interviews teruglezen met mensen die in de praktijk inkomsten proberen te genereren voor natuur en landschap, waarvan een deel niet eerder in het boek verscheen.

Achtergrond

De subsidies van de overheid voor het beheer van natuur en landschap zijn sterk teruggelopen. Dat vraagt van eigenaren van natuurgrond, zoals landgoedeigenaren en natuurorganisaties, om meer eigen inkomsten te genereren. Dat vraagt om creativiteit. Hoewel dé oplossing niet bestaat (kansen verschillen per gebied en situatie) bevat het Dossier Verdienmodellen een indrukwekkende hoeveelheid praktische voorbeelden en inspiratie.

De FPG bezint zich op een vervolgproject rond verdienmodellen in de natuur.

Tijdslijn

Vanaf 2750 voor Christus daalt het bosareaal als gevolg van boeren die bossen branden om ruimte te krijgen voor akkers, hout kappen voor huizen, stallen en knuppelpaden door drassige gebieden. De bosafname komt in een versnelling na de komst van de Romeinen kort voor het begin van de jaartelling.

Veel hout is nodig voor de bouw van forten langs de Limes (grens), voor de eerste steden Forum Hadriani (Voorburg) en Noviomagus (Nijmegen) en dus voor hun pannen- en steenbakkerijen.

Vanaf 400 na Christus herstelt het bos zich als gevolg van ontvolking. Dit duurt tot 800, Karel de Grote en zijn Frankische rijk. In zijn wetgeving staat: wie een bijl kan hanteren, moet hem gebruiken. De ontbossing wordt versterkt door de opkomst van steden en scheepsbouw. Vanaf Karel de Grote begint een dalende trend tot 1800.

Landbouwpacht ontwikkelt zich rond 700. Dan is er al sprake van groot - zij het verspreid – particulier grondbezit.

Voor de leerlooierijen oogsten boeren eikenschors uit het bos om er ‘eek’ uit te halen. Het bijproduct heet talhout, geschild hout, meestal verkocht per honderd stuks, voor het aanmaken van vuur.

De belangrijkste bronnen van inkomsten in de Middeleeuwen zijn wol, melk, vlees, bezems, bouwmaterialen, imkerij, jacht, bouwgrond, visserij, ontginning voor landbouw en brandstof uit onder andere turf.

Eind Middeleeuwen ontvluchten rijke burgers ’s zomers de steden en bouwen de eerste buitenplaatsen, zoals langs de Vecht, de Stichtse Lustwarande en de binnenduinrand van Wassenaar tot Bloemendaal.

In de 16e tot eind 18e eeuw groeit het economisch gebruik van de natuur. Mensen halen inkomsten en vermogen uit imkerij en imkerpacht (honing en was voor kaarsen), jacht (voor vlees, huiden en trofeeën), hout en plaggen (voor bouw en brandstof/houtskool voor verwarming, bakkerijen, smidsen), hout voor huishoudelijke en ambachtelijke voorwerpen, oogst van noten, bosvruchten, paddenstoelen, kruiden voor voedsel en geneesmiddelen, bosstrooisel, heideplaggen en schapenmest voor het vruchtbaar maken van akkers, wol, bezems van hout en heide, turf als brandstof, visserij, ontginning voor landbouw, bosbouw en bouwgrond, looistoffen uit boomschors (eek) met als bijproduct talhout, veevoer zoals eikels en beukenootjes, bosweide door runderen, schapen, varkens en paarden.

Eind 18e eeuw staan er nog bosrestanten op landgoederen, in lokale bosmarken zoals Speulderbos en Norgerholt, en onder landsheerlijke wetgeving zoals het Haagse Bos.

Voorspoed in de landbouw vanaf 1800 heeft tot gevolg dat de adel, die veel grond in bezit heeft, rijker én machtiger wordt. Aan het begin van de 19e eeuw is Nederland daardoor een aristocratische samenleving en verschuift de machtsbalans van west naar oost. Niet de rijke burgerij uit de zeeprovincies maar de adel die vooral in de landgewesten woont, domineert de rechterlijke, wetgevende en uitvoerende macht. Landgoederen vormen in de 19e eeuw bolwerken met grote invloed.

Wettelijke bescherming van bos in Frankrijk geldt vanaf 1805 ook voor het nog resterende bos in Nederland. De Franse bezetter brengt meer vernieuwingen, zoals opheffing van de publiekrechtelijke functie van de marken. De marken verzetten zich, maar de komst van kunstmest en de goedkope wolimport later in de 19e eeuw halen de bodem weg onder het gemeenschappelijk gebruik van woeste grond.

Het Rijk verkoopt in 1843 25.000 hectare heide op de Veluwe tegen 50-75 cent per hectare aan gemeenten onder voorwaarde van ontginning, door gemeenten zelf of door particulieren.

Twentse textielabrikanten leggen rond 1850 landgoederen aan op de heide van de Sallandse Heuvelrug. Particulieren leggen ook stuifzanden vast, zoals in het Dieverzand in Drenthe rond 1860.

Na 1865 zit er een korte dip in de groei van het bosareaal, omdat een deel van de aangeplante bossen

kaprijp is en de particuliere eigenaren overschakelen op landbouwgrond. Die bossen hebben hun functie vervuld bij het vruchtbaar maken van de bodem. De wettelijke bescherming is niet zo streng als de huidige. Herplant wordt pas medio 20e eeuw verplicht.

De economische crisis in West-Europa van 1877 – 1896 leidt tot lage landbouwprijzen en stimuleert de particuliere aanleg van bos op landbouwgronden. In die periode groeit de export van mijnhout naar landen als België en Duitsland tot 200.000 m³ per jaar.

De Maatschappij van Nijverheid doet een dringende oproep aan de overheid in 1892. De grote export van mijnhout leidt tot grote kaalgeslagen terreinen. Twijfels groeien over het particulier bosbezit - eerst bij ondernemers en later bij het landsbestuur, dat zich sinds de Franse bezetting terugtrok uit bosbezit en -beheer. Nederland loopt achter op Duitsland, Frankrijk en Engeland, waar geldt: wie eiken heeft, kan marine bouwen. Die landen kenden daarom al langer beschermende boswetgeving.

Pas eind 19e eeuw ontstaat waardering voor andere dan productiewaarden van de natuur door het werk van mensen als Frederik van Eeden, Jac. P. Thijssse en Eli Heimans. Eenzelfde trend zien we al eerder in de Verenigde Staten, zoals blijkt uit de oprichting van het eerste nationale park, Yellowstone, in 1872.

In 1900 telt Nederland nog zesduizend particuliere buitenplaatsen zonder boeren, veelal met mooie tuinen of parken. Dat aantal daalt snel tot er in 2012 nog vijfhonderd over zijn, waarvan driehonderd particulier. Omdat het hier gaat om tuinen en parken wordt deze groep niet gerekend tot de landgoederen.

In de jaren 1954 en 1955 neemt strooiselroof grote vormen aan. De export stijgt naar 100 tot 500 ton per week, vooral voor Belgische kwekers. Voor de Belgische azaleateelt wordt op grote schaal mos gestoken uit Brabantse dennenbossen.

Vanaf 1966 betaalt het Rijk een vaste subsidie - 50 gulden - per hectare bos, na een pleidooi van J.W. Hudig, voorzitter Nederlandse Vereniging van Boseigenaren op de algemene ledenvergadering van 1963. Het bedrag per hectare wordt kleiner naarmate het bosbezit groter is. Om in aanmerking te komen voor subsidie moet de eigenaar het bos openstellen voor publiek en het bos in stand houden.

In 1970 pleit de Koninklijke Nederlandse Bosbouw Vereniging voor uitbreiding met 470.000 hectare, zodat 25% van de cultuurgrond bos wordt. Daarmee zou de Nederlandse zelfvoorzieningsgraad van hout stijgen van 8% naar 40%, het toenmalige peil van de Europese Gemeenschap. Het Bosschap komt, met steun van de Nederlandse Vereniging van Papierfabrikanten, vier jaar later met een bescheidener doel, namelijk 270.000 hectare erbij. Het Rijk reageert in 1977 en besluit tot 50.000 hectare erbij tot 1990, waarvan 20.000 hectare door particulieren zonder kosten voor de overheid. Dat doel is in 2010 bereikt, maar zonder veel inbreng van particulieren.

In 1970 start rijkssteun voor (her)bebossing. Die subsidie versterkt de trend tot mozaïekbosbouw met kwetsbare eenvormige bossen en monoculturen. Dat blijkt tijdens de grote stormen in 1972, 1973 en 1976, waarna zesduizend hectare herplant moet worden. Nieuw is dat het Nederlandse bos in staat blijkt tot spontane bosvorming met Douglas, lariks en grove den. Deze ervaring draagt bij aan de omslag van productiegeoriënteerde, rationele beginselen naar het beheer van ecosystemen met natuurbescherming en landschapsbeleving als extra functies naast houtproductie.

Na jarenlange lobby gaan in 2009 de waterschapslasten van natuurterreinen omlaag van €24 naar €3 per hectare. Maar de Unie van Waterschappen wil die daling weer terugdraaien, zeker in gebieden met productie, bijvoorbeeld met grote grazers. De waterschappen beschouwen natuur waar gegraasd of gemaaid wordt als landbouw met het daarbij behorende waterschapstarief. Het geschil leidt tot enkele proefprocessen. De Raad van State oordeelt eind 2014 dat agrarische productie niets afdoet aan een natuurdoel. Nadat de Unie van Waterschappen de resterende proefprocessen intrekt, beleeft het Bosschap

vlak voor de opheffing op 1 januari 2015 dat de waterschapsheffing op natuurgrond in stand blijft.

De snelle daling van het aantal boeren biedt kansen voor landgoederen. Het aantal agrarische bedrijven neemt al jaren gestaag af. Het landbouwareaal neemt af met slechts 5%. Dit betekent dat veel boerderijen vrijkomen, wat landgoederen met stoppende boeren mogelijkheden biedt voor extra inkomsten uit verhuur en erfpacht aan niet-agrarische bewoners.

Het Subsiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer SNL hanteert vanaf 2012 een tarief van 75% in plaats van 84% als vergoeding van de nettokosten voor bosbeheer. Dat is een forse daling sinds 2009. Want onder het toenmalige Programma Beheer golden tarieven van €57 voor het basispakket en €78 per hectare voor het pakket bos met verhoogde natuurwaarde. Die tarieven dalen tot €9 respectievelijk €16 per hectare. De effecten van deze subsidiedaling dalen verspreid neer over de komende jaren vanwege veelvoorkomende zesjarige contracten.

Het Nederlandse bos legt 1,36 miljoen ton CO₂ vast per jaar, evenveel als de uitstoot van 280.000 huishoudens. De houtvoorraad bedraagt 52 miljoen m³. De jaarlijkse bijgroei komt op 2,2 miljoen m³ per jaar of 8 m³ per hectare. Daarvan wordt jaarlijks 55% geoogst, te weten 1,2 miljoen m³. Nederlandse bossen tellen 20 boomsoorten, 400 soorten hogere planten en ruim honderd diersoorten. Aldus de Balans voor de Leefomgeving 2011 en Probos Kerngegevens Bos en Hout in Nederland december 2013.

In 2013 bereikt Nederland het huidige peil van 11% bos, oftewel 373.000 hectare, waarvan 45% in particulier bezit.

In september 2013 sluiten Rijk en provincies het Natuurpact waarmee de overdracht is geregeld van het natuurbeheer naar de provincies. De partijen willen tot 2027 minimaal 80.000 hectare nieuwe natuur aanleggen, de biodiversiteit verbeteren en internationale natuurdoelen bereiken. De problemen met de stikstofemissie worden weggenomen. Daarmee zijn 40.000 extra banen gemoeid. De gronden die het Rijk voor natuur heeft gekocht gaan naar de provincies. Er is in totaal tot en met 2017 €800 miljoen beschikbaar en daarna structureel €200 miljoen per jaar.

In de Rijksnatuurvisie van april 2014 onderstreept staatssecretaris Sharon Dijksma het beleid waarin de rol van de overheden verkleint en de rol van de samenleving vergroot. Zij wil een omslag: van de natuur beschermen tegen de samenleving naar natuur beschermen door de samenleving. In die visie gaan burgers en bedrijven meer tijd en geld steken in beheer van bestaande natuur en aankoop van nieuw ingerichte natuur.